
Ю. О. Даніелян,

здобувачка кафедри організації судових та правоохоронних органів Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого

Конституційні засади регулювання судової влади в системі поділу влади: порівняльно-правовий аспект

У розвинених демократичних країнах регулювання судової влади відбувається насамперед на конституційному рівні, а вже на основі положень Основних Законів розробляється законодавство про судоустрій. Вихідною ідеєю при визначенні ролі і місця судової влади є принцип поділу влади, який виступає фундаментальною засадою побудови більшості сучасних держав. При цьому цінність суду полягає у тому, що він є одночасно основним гарантом прав і свобод людини, з одного боку, та інститутом, котрий відіграє системоутворюючу роль у механізмі стримувань та противаг — з другого. За загальним правилом конституції держав розкривають систему органів судової влади, її завдання та юрисдикцію та містять загальні вимоги щодо належного правосуддя.

Актуальним у світлі започаткованої Президентом України на початку 2008 р. конституційної реформи є питання обсягу регулювання організації та діяльності судової влади в Основному

Законі України. Відповідно до Указу Президента України «Про національну конституційну раду» від 27.12.2007 р.¹ на неї покладено завдання підготовки концепції системного оновлення конституційного регулювання суспільних відносин в Україні та проекту нової редакції Конституції України. Отже, постає питання реформування судової системи України.

Деякі важливі аспекти конституційного регулювання судової влади та структури судової системи у зарубіжних країнах розглядалися у працях таких російських і вітчизняних вчених, як В. В. Єршов², О. Б. Абросімова³, І. Л. Петрухін⁴, І. В. Назаров⁵, В. І. Шишкін⁶ та ін. Утім питання конституційно-правового регулювання судової влади у порівняльно-правовому аспекті залишається недостатньо дослідженими. Доцільність ретельного вивчення іноземних конституцій зумовлюється насамперед потребами судово-правової реформи, яка примушує шукати оптимальні шляхи удосконалення механізму взаємодії судової влади з іншими гілками влади.

Метою даної статті є аналіз конституційних основ регулювання судової влади в різних країнах, історичних передумов її розвитку, а також способів впливу судової влади на інші гілки влади.

Конституція за своєю правовою природою є Основним Законом держави, який має найвищу юридичну силу та перевагу серед інших нормативних актів, котрі повинні відповідати утвердженям нею принципам. До інших суттєвих ознак конституції належить також стабільність, тобто незмінюваність протягом певного періо-

¹ Офіц. вісн. Президента України. – 2008. – № 1. – Ст. 57.

² Ершов В. В. Самостоятельность и независимость судебной власти Российской Федерации / В. В. Ершов ; под ред. В. В. Ершова. – М. : Юристъ, 2006. – 493 с.

³ Абросимова Е. Б. Судебная власть в Российской Федерации: система и принципы / Е. Б. Абросимова. – М. : Ин-т права и публич. политики, 2002. – 160 с.

⁴ Судебная власть / под ред. *И.Л. Петрухина*. – М. : ООО «ТК Велби», 2003. – 720 с.

⁵ Назаров І. В. Принципи побудови судової системи : монографія / І. В. Назаров. – Х. : ФІНН, 2009. – 144 с.

⁶ Шишкін В. І. Судові системи країн світу : навч. посіб. : у 3 кн. Кн. 1 / В. І. Шишкін. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 320 с.

ду часу та досить складний механізм внесення змін і доповнень. Отже, закріплення на рівні Основного Закону держави фундаментальних засад організації судової влади зумовлює її стабільність протягом певного часу, що забезпечує її сталий розвиток і ефективне виконання поставлених перед нею завдань.

Аналіз конституцій країн Європи свідчить про те, що у кожній з них є спеціальний розділ, присвячений судовій владі, який, як правило, розташований після розділів, що визначають компетенцію органів виконавчої та законодавчої гілок влади. Це є показовим в аспекті визначення тієї ролі, яка відводиться суду. На відміну від виконавчої і законодавчої гілок влади, правосуддя здійснюється не одним чи двома органами державної влади (парламентом, міністерствами), а значною кількістю судових установ, не одним чи двома носіями влади (президент, прем'єр-міністр, міністри), а значною кількістю професійних суддів та «суддів з народу» (мирових суддів, магістратів). Компетенція окремого суду значно різниться залежно від його місця в ієрархії судової системи. Багатоваріантність притаманна й взаємозв'язкам між окремими елементами судової організації. У цих умовах не можуть бути застосовані традиційні для виконавчої або законодавчої гілок влади способи нормативного регулювання. Разом з цим будь-який з судів, незважаючи на юрисдикційні та організаційні відмінності, є саме судом — органом, який від імені держави розглядає та вирішує на основі права юридично значущі справи в рамках законодавчо визначеної процедури. Як наслідок у сучасних конституціях відсутні характеристики правового статусу окремих судових установ (винятки, як правило, становлять вищі суди), відсутня деталізація судових систем та механізмів взаємозв'язку між їх окремими елементами, що, власне, і становить зміст конституційного регулювання інших гілок влади. Водночас на рівні Основного Закону формуються основи судової системи і правового статусу суддів, які отримують більш детальне регулювання в законодавстві про судоустрій. Правова природа і завдання судової влади розкриваються не у формі прямого закріплення в конституційному тексті компетенції конкретних органів, а шляхом формулювання принципів судової влади, які характери-

зують як організаційний, так і процесуальний аспекти її функціонування. Обмеженість конституційного регулювання судової влади призводить до широкого регулювання її інститутів на рівні судоустрійного і процесуального законодавства, а також законодавства про статус суддів та великої кількості підзаконних нормативних актів у галузі організації діяльності суду. Відмітною особливістю конституційних текстів щодо судової влади є велика кількість бланкетних норм, які відсилають до відповідного галузевого законодавства.

Ще однією загальною особливістю є відсутність чітких стандартів щодо кількісного і якісного регулювання судової влади на рівні Основного Закону держави, що зумовлює його багатоваріантність. Історичний розвиток конституційного регулювання йде по тому шляху, що його обсяг (порівняно з обсягами регламентації законодавчої та виконавчої гілок влади) є незначним, а іноді взагалі відсутній. Класичним прикладом лаконічності є положення статті 3 Конституції США (зазначимо одразу, що як мінімум чотири поправки до неї, зокрема V, VI, VII, XI, також регулюють питання, пов'язані з відправленням правосуддя), котра обмежується констатацією фактів заснування Верховного Суду США та нижчих судів, «які Конгрес може час від часу засновувати» (розділ 1), та містить надзвичайно загальну інформацію щодо компетенції федеральних судів (розділ 2). Частина 3 статті 3 Конституції США взагалі не відноситься за предметом правового регулювання до сфери судової влади, а містить поняття державної влади у Сполучених Штатах¹.

Більш типовою є регламентація питань організації та діяльності судової влади в європейських конституціях. Це розділ 8 Конституції Французької Республіки 1976 р.², розділ 9 Основного Закону ФРН 1949 р.³, глава 8 Конституції Республіки Польща

¹ Конституция США от 17.09.1987 г. // Конституции буржуазных государств : учеб. пособие / сост. В. В. Маклаков. – М. : Юрид. лит., 1982. – С. 7–43.

² Конституция Французской Республики от 02.04.1976 г. // Конституции государств Европейского Союза / под ред. Л. А. Окунькова. – М. : НОРМА-ИНФРА*М, 1999. – С. 665–586.

³ Основной Закон Федеративной Республики Германия от 23.05.1949 г. // Конституции государств Европейского Союза / под ред. Л. А. Окунькова. – М. : НОРМА-ИНФРА*М, 1999. – С. 181–234.

1992 р.¹, глава 7 Конституції Російської Федерації 1993 р.², котрі містять ряд статей, присвячених регулюванню судової влади. Як правило, обов'язковим елементом регулювання судової влади є визначення виду і юрисдикції вищих судів. На відміну від вищих судів, існування нижчих судів, їх система та структура регламентується в основному у галузевому законодавстві. Так, ст. 65 Конституції Французької Республіки 1976 р. вказує на існування Касаційного та апеляційних судів. Статтями 92 і 95 Основного Закону ФРН 1949 р. заснований Федеральний Конституційний Суд та вищі судові установи держави. Конституція Італійської Республіки 1947 р. заклала підвалини існування Конституційного Суду (ст. 134) та Касаційного суду (ст. 104)³.

Інші конституційні акти, наприклад Конституція Іспанії, запроваджує тільки Верховний Суд (ст. 123), але одночасно вказує на необхідність розвитку органічного закону про судову владу, який повинен регламентувати структуру, управління та функціонування судів (ст. 122)⁴. Схожі за своїм змістом норми містять статті 183–185 Конституції Республіки Польща 1992 р., присвячені Верховному та Вищому адміністративному судам Польщі. Аналогічний підхід застосований і в Конституції України, яка визначає засади організації судової системи (територіальність, інстанційність, спеціалізація, єдність, поширення судової юрисдикції на всі правовідносини, які виникають у державі, обов'язковість судових рішень) та її ланки (місцеві, апеляційні суди, Верховний Суд України, підсистема спеціалізованих судів). Саму ж систему судів та основи взаємодії між її елементами визначає Закон «Про судоустрій України»⁵.

¹ Конституція Республіки Польща від 17.10.1992 р. // Конституції нових держав Європи та Азії / упоряд. С. Головатий. – К. : Укр. правн. фундація : Прово, 1996. – С. 233–264.

² Конституція Российской Федерации. – М. : ЭЛИТ, 2004. – 32 с.

³ Конституция Итальянской Республики от 22.12.1947 г. // Конституции государств Европейского Союза / под ред. Л. А. Окунькова. – М. : НОРМА-ИНФРА*М, 1999. – С. 423–450.

⁴ Конституция Испании от 29.12.1978 г. // Конституции государств Европейского Союза / под ред. Л. А. Окунькова. – М. : НОРМА-ИНФРА*М, 1999. – С. 371–414.

⁵ Про судоустрій України : Закон України від 7.02.2002 р. № 3018-III // Офіц. вісн. України. – 2002. – № 10. – Ст. 441.

Ще одна група норм, що міститься в європейських конституціях, визначає основні принципи судової влади. Їх переліки різняться за своїм змістом та обсягом, не завжди формулюються безпосередньо, однак варто виділити декілька основних засад, представлених практично всіма сучасними конституціями. До таких належать, зокрема: право на судовий захист (вільний доступ до суду); незалежність і самостійність судової влади (суддів); заборона на створення надзвичайних (особливих) судів; участь народу в здійсненні правосуддя; публічність або гласність судової діяльності; здійснення правосуддя лише належним (законним, ординарним) судом; усність і безпосередність судового процесу; здійснення правосуддя в розумні строки; вмотивованість судових рішень; доступність правової допомоги, яку здійснює адвокатура. Конституція України не є винятком і також закріплює ці основні принципи правосуддя, додаючи до них право на оскарження судового рішення (ст. 126).

Аналізуючи принципи судової влади, слід звернути увагу на два моменти. По-перше, загальні засади, котрі закріплені у текстах Основних Законів держав, як правило, розвиваються та доповнюються у галузевому законодавстві, за умови їх відповідності конституції, інакше вони втрачають легітимність, оскільки конституція має вищу юридичну силу в системі нормативних актів. По-друге, деякі конституційні акти містять й інші принципи. Наприклад, такі як рівноправність сторін, безоплатність правової допомоги для малозабезпечених осіб, відповідальність держави за шкоду, що була нанесена судовою помилкою, здійснення судової влади від імені конкретної держави тощо. Однак у більшості країн ці принципи закріплюються на рівні галузевого, а не конституційного законодавства.

На розвиток конституційно-правового регулювання принципів судової влади значний вплив справляє розвиток законодавства про права людини. Цей процес йде за декількома основними напрямками. З одного боку, посилюються конституційні гарантії прав і свобод людини, у тексти конституцій включаються норми матеріального і процесуального характеру, які забезпечують належний судовий захист, наприклад, такі як недоторканність особи і осо-

бистого життя, презумпція невинуватості, обов'язковість участі в процесі захисника, універсальність судового захисту (статті 13–15, 21–28 Конституції Італійської Республіки 1947 р., статі 36–40 Хартії основних прав та свобод людини Чеської Республіки 1992 р.¹). У ХХ столітті цей процес доповнився піднесенням національних гарантій судового захисту на рівень міжнародних (Загальна декларація прав і свобод людини 1948 р.², Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р.³, Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р.⁴). Далі відбувалася їх зворотна рецепція національним конституційним законодавством на новому, на більш високому рівні.

Водночас все більш чітко формулюються основні принципи судової влади, такі як її самостійність і безсторонність, здійснення правосуддя тільки належним суддею і судом, вмотивованість судового рішення, недоторканність і незмінюваність суддів, участь народу у відправленні правосуддя (приміром, статті 117–122 Конституції Республіки Болгарія 1991 р.⁵, статі 87–90, 93 Конституції Греції 1975 р.⁶, статті 178–182 Конституції Польської Республіки). Причому ці норми також проходять процес формування не тільки на рівні національного законодавства, а закріплюються і на рівні міжнародних стандартів. Можна вказати на такі доку-

¹ Хартія Основних прав і свобод Чеської Республіки від 16.12.1992 р. // Конституції нових держав Європи та Азії / упоряд. С. Головатий. – К. : Укр. правн. фундація : Прово, 1996. – С. 510–522.

² Загальна декларація прав і свобод людини 1948 р. // Международные документы по правам человека. – Харьков : РИФ «Арсин, ЛТД», 2000. – С. 55–63.

³ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р. : ратифік. Указом Президії Верхов. Ради УРСР № 2148-VIII від 19.10.73 р. // Международные документы по правам человека. – Харьков : РИФ «Арсин, ЛТД», 2000. – С. 64–85.

⁴ Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року // Офіц. вісн. України. – 1998. – № 13. – С. 270–302.

⁵ Конституція Республіки Болгарія від 12.07.1991 р. // Конституції нових держав Європи та Азії / упоряд. С. Головатий. – К. : Укр. правн. фундація : Прово, 1996. – С. 119–157.

⁶ Конституция Греции от 11.06.1975 г. // Конституции государств Европейского Союза / под ред. Л. А. Окунькова. – М. : НОРМА-ИНФРА*М, 1999. – С. 245–294.

менти у цій галузі, як Основні принципи незалежності судових органів 1985 р.¹, Європейська хартія про статус суддів 1998 р.² Внаслідок цього закріплені в міжнародно-правових актах принципи судової влади сприймаються національним правом на більш високому рівні. Звичайно, особливим показником у цьому відношенні є конституції держав, котрі відновлюють демократичні форми правління, оскільки Основні Закони країн «старої» Європи на час їх прийняття вже були в більшому ступені орієнтовані на відтворення цінностей природного або справедливого правосуддя, оскільки ці ідеї є традиційними для цих держав протягом останніх декількох століть.

Ще один важливий напрямок конституційного регулювання судової влади полягає у включенні до Основних Законів статей, присвячених суддівському самоврядуванню (ст. 131 Конституції Республіки Словенія 1991 р.³, статті 186–187 Конституції Польської Республіки). При цьому типовим для європейських конституцій є визначення складу і повноважень вищого органу суддівського самоврядування, який є відповідальним за формування суддівського корпусу, а іноді й інших працівників у галузі юстиції — прокурорів, слідчих: Туреччина, Франція, Болгарія, Польща, Італія, Португалія, Іспанія. В Україні Основний Закон також передбачає існування такого органу — Вищої ради юстиції, яка є органом, відповідальним за формування висококваліфікованого суддівського корпусу (ст. 131). Характерно, що Вища рада юстиції за законодавством України не належить до органів суддівського самоврядування.

Варто звернути увагу на досить чітку тенденцію конституційного регулювання судової влади в останні десятиріччя. Вона свідчить про те, що в новітніх конституціях, зокрема держав

¹ Основные принципы независимости судебных органов : приняты резолюциями Ген. Ассамблеи ООН от 29.11.85 и 13.12.85 // Международные акты о правах человека : сб. док. – М. : [б. и.], 2000. – С. 168–170.

² Европейская хартия о статусе судей : постатейн. коммент. // Рос. юстиция. – 1999. – № 8, 9.

³ Конституція Республіки Словенія від 23.12.1991 р. // Конституції нових держав Європи та Азії / упоряд. С. Головатий. – К. : Укр. правн. фундація : Прово, 1996. – С. 265–306.

постсоціалістичної Європи, органам судової влади приділяється більше уваги, ніж в Основних Законах країн «старої» Європи. Відповідні статті є більш об'ємними, змістовними та інформативними. Такий стан справ має історичне підґрунтя. Звільнення від соціалістичної ідеології державності неминуче приводить до відновлення адекватної оцінки місця суду в суспільстві, у процесі забезпечення прав і свобод людини, що і знаходить відповідне відображення у конституційних текстах. В усталених демократіях роль суду, організація його діяльності є традиційними і не мають потреби у надто детальному закріпленні на конституційному рівні.

У цьому аспекті досить відокремлено стоїть Конституція Греції 1975 р., яка за змістом пропонує детальну характеристику судової системи та її окремих елементів. Конституція Греції затверджує (ст. 90) Касаційний Суд, апеляційні суди, постійні суди з кримінальних та цивільних справ (статті 96–97), змішані суди з політичних справ (ст. 97), Державну Раду і систему адміністративних судів (статті 94–95), а також Рахунковий суд чи Палату (що має обмежену фінансову юрисдикцію, ст. 98). Заснований ще й Вищий спеціальний суд (ст. 100), до юрисдикції якого увійшли справи, які, як правило, належать до компетенції Конституційного суду або вищого суду держави (в частині вирішення питань колізій підсудності). Велику увагу приділено Вищій Раді магістратури і Дисциплінарній Раді (ст. 91). Врегульований також статус службовців канцелярій судів всіх типів (ст. 92)¹. При цьому варто зауважити, що текстуально обсяги статей Конституції Греції досить значні.

Досвід розвинених країн Європи свідчить про те, що і вони йдуть шляхом поступового розширення конституційно-правового регулювання судової влади. Показовим у цьому відношенні є процес змін конституційних та законодавчих актів Французької Республіки: закріплення судових гарантій прав людини в Декларації прав людини і громадянина 1789 р. — розділ про суди в Консти-

¹ Конституция Греции от 11.06.1975 г. // Конституции государств Европейского Союза / под ред. Л. А. Окунькова. — М. : НОРМА-ИНФРА*М, 1999. — С. 245–294.

туції 1791 р. — спеціальні розділи про судову владу, про Вищу Палату Правосуддя і про Конституційну Раду в Конституціях 1946 і 1958 років¹.

У тому випадку, коли в державі існує відокремлена система конституційної юстиції, Основні Закони більше уваги, як правило, приділяють власне Конституційному суду. Слід зазначити, що у цьому випадку конституції докладно регулюють всі аспекти правового статусу цього суду, а саме порядок його формування, процедуру призначення або обрання та відставки суддів, юрисдикцію суду, види його рішень та їх правові наслідки. Визначається також процедура звернення до конституційного суду, окреслюється система взаємовідносин цього суду з іншими органами державної влади, включаючи інші суди (див., наприклад, статті 92–94 Основного Закону ФРН 1949 р., статті 134–137 Конституції Італійської Республіки 1947 р., статті 277–283 Конституції Португальської Республіки 1976 р., статті 56–63 Конституції Французької Республіки 1958 р., статті 188–197 Конституції Польської Республіки 1997 р.², розділ XII Конституції України).

Мета нашого дослідження зумовлює потребу вивчення повноважень судів у системі поділу влади, а також відповідного конституційного регулювання. Роль судової влади в системі поділу влади полягає у декількох важливих аспектах, які відображені у конституційних текстах більшості розвинених країн.

По-перше, суд здійснює контроль за законністю діяльності органів виконавчої влади. Так, стаття 55 Конституції України закріпила, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. У такий спосіб

¹ Див.: *Абросимова Е. Б.* Конституционные основы судебной власти в зарубежных странах : конспект лекций / Е. Б. Абросимова. – Тверь : Твер. гос. ун-т, 2000. – С. 20; *Рабцевич О.И.* Право на справедливое судебное разбирательство: международное и внутригосударственное правовое регулирование / О. И. Рабцевич. – М. : Лекс-Книга, 2005. – С. 37.

² Конституция Португальской Республики от 02.04.1976 г. // Конституции государств Европейского Союза / под ред. Л. А. Окунькова. – М. : НОРМА-ИНФРА*М, 1999. – С. 512–600.

Основний Закон України заклав підвалини судового контролю за адміністративними органами. Конституція Італії закріпила, що рішення публічної адміністрації можуть бути оскаржені у звичайному чи адміністративному суді для захисту прав за цивільним чи адміністративним правом. Такий судовий захист не може бути виключений чи обмежений особливими формами оскарження або стосовно окремої категорії актів (ст. 113). Конституція Республіки Польща 1992 р. зазначає, що Вищий адміністративний суд та інші адміністративні суди здійснюють у визначеному законом обов'язі контроль за діяльністю публічної адміністрації. Такий контроль також включає винесення судових рішень щодо законності рішень органів місцевого самоврядування та нормативних актів територіальних органів виконавчої влади (ст. 184). Стаття 120 Конституції Республіки Болгарія встановлює, що суди здійснюють контроль за законністю актів та дій адміністративних органів.

Досвід країн Європи свідчить, що існує дві форми контролю суду за діяльністю органів виконавчої гілки влади, а саме утворення окремої гілки адміністративних судів, до юрисдикції якої належить виключно розгляд конфліктів між громадянами та адміністративними органами, а також у системі цих органів, або розгляд відповідних категорій справ судами загальної юрисдикції (така модель притаманна країнам англосаксонського права). Вибір тієї чи іншої моделі має історичне підґрунтя, а також залежить від традицій правової системи і має, на нашу думку, більше організаційне, ніж змістовне значення. Вихідним положенням для судового контролю за діяльністю органів виконавчої влади має бути наявність самої можливості оскарження відповідних рішень до суду.

Іншим важливим проявом принципу поділу влади є вирішення судом державно-правових конфліктів, зокрема, між найвищими органами державної влади. Цю роль виконують або суди адміністративної юрисдикції, або конституційні суди (або суд) держави. Приміром, Конституційний Суд Російської Федерації вирішує спори про компетенцію: 1) між федеральними органами державної влади; 2) між органами державної влади Російської Федерації і органами державної влади суб'єктів Російської Федерації; 3) між вищими державними органами суб'єктів Російської

Федерації (п. 3 ст. 125 Конституції Російської Федерації). Схожі положення містяться і в Основному Законі Німеччини, відповідно до ст. 93 якого Федеральний Конституційний Суд вирішує справи у випадку спору щодо прав і обов'язків Федерації і землі, зокрема, при виконанні землями федерального закону та при здійсненні федерального нагляду, щодо інших спорів публічно-правового характеру між Федерацією та землями, між різними землями або в межах однієї землі, якщо не передбачено можливості звернення до іншого суду (п. 3, 4). У випадку виконання подібних повноважень судова влада відіграє важливу роль незалежного і неупередженого арбітра між різними гілками влади, забезпечує стабільність політичної і правової систем. На нашу думку, Конституційному Суду України слід надати право вирішувати конфлікти, які виникають між вищими органами влади в Україні. Потреба в цій новаци викликана об'єктивними реаліями політичної реформи, яка триває в Україні, і здатна значно підвищити авторитет судової влади у суспільстві.

Ще одним важливим напрямком впливу суду на інші гілки влади є притягнення до відповідальності вищих посадових осіб держави. У більшості країн Європи передбачені такі механізми притягнення до юридичної або конституційної відповідальності найвищих посадовців країни, в яких беруть участь вищі судові органи країни або спеціально утворені судові установи. Так, Конституція Республіки Польща 1997 р. заснувала державний трибунал, який уповноважений притягати до конституційної відповідальності за порушення Конституції чи закону, вчинене під час здійснення своїх повноважень або в рамках цих повноважень таких посадовців, як: Президент Республіки, Прем'єр-міністр та члени Ради Міністрів, Голова Національного банку Польщі, Голова Вищої контрольної палати, члени Національного банку Польщі, Голова Вищої контрольної палати, члени Національної ради з питань телебачення та радіомовлення, особи, які Прем'єр-міністр уповноважив управляти міністерством, а також Головнокомандувач Збройних Сил, а також депутати та сенатори (ст. 186). Державний трибунал за законодавством Республіки Польща складається із 16 членів, очолює його голова Верховного Суду, а до по-

ловини його членів висуваються ті самі вимоги, що й до суддів. Аналогічний спеціальний Державний суд утворений і у Фінляндії. Він розглядає і вирішує кримінальні справи проти членів Державної Ради, Верховного Суду, Верховного адміністративного суду, Канцлера юстиції, заступника Канцлера юстиції та ряду інших посадових осіб (ст. 59 Конституції Фінляндії 1919 р.¹). Цей суд, як і в Польщі, очолює голова Верховного Суду Фінляндії, а більшість його членів обираються з числа суддів. Подібні конституційні положення створюють ефективний механізм судового контролю за іншими гілками влади.

В Україні на сьогодні такого механізму не створено. Можна говорити лише про певні передумови становлення цього механізму. Так, за Законом «Про судоустрій України» Верховний Суд України дає висновок щодо наявності чи відсутності в діяннях, у яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину і надає за зверненням Верховної Ради України письмове подання про неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я (підп. 3 ст. 3). Поки що подібних прецедентів в Україні не було. Загальний механізм звільнення Президента України з посади, передбачений Конституцією України, є настільки складним, що багатьма вченими і практиками ставиться під сумнів сама можливість його застосування, оскільки цей механізм містить надто велику кількість політичних аспектів. На нашу думку, варто ставити питання про можливість залучення Верховного Суду України до вирішення питання про механізм притягнення до конституційної та юридичної відповідальності усіх найвищих посадових осіб держави, а також до юридичної відповідальності суддів, прокурорів та інших державних службовців. Цей суд є найвищим у системі судових органів, а ретельно передбачена процедура провадження у ньому надасть, з одного боку, гарантії належного правосуддя для винних посадовців, а з другого — гарантії суспільству в тому, що делегована народом державним органам влада відправляється у законний і ефективний спосіб.

¹ Конституція Фінляндії от 17.07.1991 г. // Конституции государств Европейского Союза / под ред. Л. А. Окунькова. – М. : НОРМА-ИНФРА*М, 1999. – С. 612–630.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що конституційно-правове регулювання судової влади в країнах Європи має ряд особливостей. По-перше, в Основному Законі держави, як правило, закладаються основні засади організації та діяльності судової влади. По-друге, судова система на рівні конституції окреслюється досить схематично, деталі ж викладені на рівні законодавства про судоустрій. Проте конституції країн, як правило, не оминають визначення юрисдикції вищого суду країни. По-третє, обсяг конституційного регулювання судової влади значно розширився за останні десятиріччя, і провідне місце у цьому займають постсоціалістичні країни. Роль суду в системі поділу влади визначається в основному його повноваженнями по контролю за законністю діяльності інших гілок влади. Конституція України 1996 р. порівняно з іншими конституціями країн Європи містить досить детальне регулювання основ судоустрою й судочинства і закладає основи ефективного механізму впливу суду на інші гілки влади. Однак у подальшому варто зосередити увагу науковців і практиків на удосконаленні способів впливу суду на вищі органи державної влади і вищих посадовців держави, зокрема, притягнення останніх до конституційно-правової відповідальності.